

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2023

TLHAHLO YA GO SWAYA

MEPUTSO: 70

Palomoka ya matlakala a tlhahlo ya go swaya ke 8.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO

GO SWAYA TEKATLHAOLOGANYO

- Ka lebaka la go re nepo e lebešitšwe go kwešišo, mopeleto le polelo tša go phošagala dikarabong ga tša swanela go šetšwa, ka ntle le ge fela diphošo tša mohuta woo di fetola tlhalošo/kwešišo. Diphošo di swanetše go bontšhwa. Ge molekwa a diriša mantšu a polelo ye a sa lekwego ka yona, hlokomologa mantšu ao, gomme ge karabo e tšweletšwa gabotse, se mo fokoletše meputso. Le ge go le bjalo, ge lentšu la polelo ye nngwe le dirišwa mo sengwalong gomme le nepiša karabo, gona karabo yeo e tla amogelwa.
- Mo go dipotšišopulego, ga go meputso ye e tlogo fiwa go dikarabo tša EE/AOWA goba Ke a dumela/Ga ke dumele. Go swanetše go fiwa lebaka la karabo yeo.
- Ga go meputso ye e tlogo fiwa go dikarabo tša NNETE/MAAKA goba NTLHA/KGOPOLO. Go swanetše go fiwa lebaka la karabo yeo.
- Ge go nyakega dikarabo tša lentšu le tee, gomme molekwa a fa lefoko ka moka, swaya karabo ya nnete ge fela lentšu la nnete/karabo le thaletšwe.
- Ge dintlha tše pedi goba tše tharo di nyakega gomme gwa fiwa tše ntši, swaya fela tše pedi goba tše tharo.
- Amogela mebolelwana.

POTŠIŠO YA 1

1.1	1.1.1	(a) Go thopa bonna (b) Thagaletswalo (c) Kgorulane.	(3)
	1.1.2	Masoganammele le Digameetse.	(2)
	1.1.3	Dilo lapeng la Otopedi le Ramolobane tša thoma go sepela gabotse.	(1)
	1.1.4	Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana. Mohlala: • Setimela ke ngwana wa mafelelo yo a tlilego ka morago ga nako ye telele. • Nkhakhane o ile a thoma go se sa ba le maitshwaro a mabotse ka lebaka la go hufagalela Setimela.	(2)
	1.1.5	• Nkhakhane o be a sa theeletše batswadi ba gagwe. • Nkhakhane o be a sa tšee maele a go tšwa go banababo. • Nkhakhane o be a sa rate Setimela. (TŠE PEDI fela)	(2)
	1.1.6	• Ba ka biletšwa Badirelaleago. • Ba ka romelwa <i>rehabilitation centre</i>. • Ba ka biletšwa baetapele ba sedumedi. (TŠE PEDI fela)	(2)

- 1.1.7 Balekwa ba tla fa melaetša ya go fapana.
Mohlala:
Batswadi ga ba swanela go amogela dilo tše bana ba bona ba tlogo le tšona ka magaeng mola ba tseba gabotse gore ga ba šome.
  - Nkhakhane o be a etla le dithoto ka gabo a di fihla ka tsebo ya gore batswadi ba ka se di amogele. (2)
- 1.1.8 O be a hohonka ka ge a be a tšea gore ka gae ga go na motho, o ikgapa a ikgoroša. (1)
- 1.1.9 Batswadi ba Nkhakhane ga ba amogele dilo tša go utswiwa ka lapeng la bona. (1)
- 1.1.10 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
  - Kotlo e be ye boima ya go se kgotlelelege.
  - Bagolegwa ba se be le ditokelo bjalo ka mang le mang. (2)
- 1.1.11 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
  - Maphodisa a swanetše go hlalošetša mogaononelwa ka ditokelo tša gagwe pele ba mo golega.
  - Maphodisa a swanetše go putuka, e le go nyaka dithoto tše dingwe bjalo ka bohatse bja molato wo a swarelwago wona gore bo kgone go bewa pele ga kgoro ya tsheko. (2)
- 1.2 1.2.1 B/Go golegwa (1)
- 1.2.2
  - Dihaka
  - Khaonthara.
(E TEE fela) (1)
- 1.2.3 SETŠWELETŠWENG SA A TEMANENG YA 7 go bolelwa ka Nkhakhane yo a golegwago ke maphodisa ka morago ga go tsena ka gae a swere dithoto tša go utswiwa mola SETŠWELETŠWENG SA B go laetšwa lesogana le le golegilwego ke maphodisa. (2)
- 1.2.4
  - O išitše matsogo ka morago mola le maphodisa a mo šetše ka morago. (1)
- 1.2.5 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
  - Bafsa ba bege ditiragalo tša bosenyi maphodiseng ge ba di bona.
  - Bafsa ba ikaroganye le ditiragalo tša bosenyi ka ge di ka ba senyetša bokamoso.
  - Ba se ikgweranye le digongwana tša basenyi. (3)

1.2.6 Balekwa ba tla fa maikutlo a go fapana.

Mohlala:

Maikutlo a lethabo

- Ke thabišwa ke gore modirabosenyi o golegilwe.

GOBA

Maikutlo a manyami/kwelobohloko

- Ke nyamišwa/kwešwa bohloko ke go bona mofsa a golegilwe ka gore se se ka mo senyetša bokamoso. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2****Mokgwa wa go swaya kakaretšo:****Kabo ya meputso:**

D = Dintlha

P = Polelo

M = Mantšu

D = Dintlha tše šupa (7) tše di tšweleditšwego = meputso ye šupa (7)

P = Polelo = (3)

Palomoka ya meputso: [10]

Kabo ya meputso ya polelo

- Moputso o 1 o abelwa dintlha tše 1–3.
- Meputso ye 2 e abelwa dintlha tše 4–5.
- Meputso ye 3 e abelwa dintlha tše 6–7.

Kabo ya meputso ya polelo ge molekwa a ngwalollotše dintlha:

- 0 ge a ngwalollotše dintlha tše 6–7
- Moputso o 1 ge a ngwalollotše dintlha tše 4–5
- Moputso ye 2 ge a ngwalollotše dintlha tše 2–3

ELA HLOKO:**Palo ya mantšu:**

- Baswai ba swanetše go kgonthišiša palo ya mantšu ao a ngwadilwego.
- Molekwa ga se a swanela go fokoletšwa meputso ge a sa laetša palo ya mantšu goba ge a sa bala mantšu gabotse.
- Ge palo ya mantšu e feta ao a nyakegago, bala a mahlano ka morago ga ao a nyakegago gomme o hlokomologe ao a šetšego.

Mohlala wa karabo:

Barutwana ba oketšegile dikolong ka lebaka la Lenaneo le. Lenaneo le le tšwetša pele maemo a mabotse a thuto le phepo dikolong. Bana ga ba sa tšhaba sekolo. Nako ya go tsena sekolong e a hlompšha. Barutwana ba ithuta ka mafolofolo. Balemi ba merogo ba godiša ekonomi ka go rekišetša baabi ba ditirelo merogo ya bona. Lenaneo le le thuša ka go hlola mešomo ya boapei dikolong.

DINTLHA KA MOKGWA WA GO NGWALOLLA		DINTLHA KA MANTŠU A MOLEKWA
1. Lenaneo le le okeditše palo ya barutwana dikolong tša mmušo mo Afrika-Borwa.	1.	Palo ya barutwana e oketšegile ka dikolong ka lebaka la Lenaneo le.
2. Le thuša go hlabolla tša maphelo le maemo a phepo a barutwana gotee le thuto.	2.	Lenaneo le le tšwetša pele maemo a mabotse a thuto le phepo ka dikolong.
3. Bana ba tla sekolong ka mehla.	3.	Bana ga ba sa tšhaba sekolo.
4. Ba fihla ka nako dikolong, kudukudu ge ba fiwa le difihlolo.	4.	Nako ya go tseno sekolong e a hlompšha.
5. Bana ba theeletša ka šedi go kaonafatša dipoelo.	5.	Barutwana ba ithuta ka mafolofolo.
6. Balemi ba merogo ba ba le letseno ka go rekišetša baabi ba ditirelo ditšweletšwa tša bona.	6.	Balemi ba merogo ba godiša ekonomi ka go rekišetša baabi ba ditirelo merogo ya bona.
7. Batho ba ba dulago metseng ya kgaufsi le dikolo le bona ba hwetša mešomo bjalo ka baapei dikolong gomme ba kgona go iphediša gammogo le malapa a bona.	7.	Lenaneo le le thuša ka go hlola mešomo ya boapei dikolong.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

**MWM
NIM**

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**GO SWAYA KAROLO YA C**

- Mopeleto:
  - Dikarabo tša lentšu le tee di swaiwe go ba tše di nepagetšego le ge mopeleto o phošagetše, ka ntle le ge phošo e fetola tlhalošo ya lentšu.
  - Ge karabo e le lefoko le le feletšego, o tlo lahlegelwa ke meputso ya mopeleto ge phošo e tšwelela mo go sebopego sa polelo ye go lekwago ka yona.
  - Go šomišwe maswaodikga a maleba ge go arabja potšišo ya khutsufatšo ...
- Dibopego tša polelo di swanetše go nepiša popopolelo, di be di tšweletšwe ka mafoko a a feletšego/go ya ka taelo.
- Mo molekwa a kgethago karabo ya maleba go amogelwe tlhaka goba karabo ye e ngwadilwego ka botlalo.

POTŠIŠO YA 3

- 3.1 B/Thelele (1)
- 3.2 '... makgarebe fela' (1)
- 3.3 3.3.1 Lekgarebe le le botsana/sehlana/swana. (1)
3.3.2 Lekgarebe le rwele toulo hlogong. (1)
- 3.4 Mmapatši o dirišitše potšišoretoriki ye: 'Na o nyaka letlalo le boreledi?' go gokagoketša bareki gore ba tle ba reke setlolo sa THELELA. (1)
- 3.5 Go hlaloša sebapatšwa/Go thekga/gatelela molaetša wa papatšo. (1)
- 3.6
  - Theko ya setšweletšwa
  - Lefelo le setšweletšwa se hwetšwago go lona
  - Mokgwa wa kgokagano le mmapatši.
(TŠE PEDI fela)
 (2)
- 3.7 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Ee, ke a dumela
  - Mmapatši o dirišitše diswantšho go jabetša bareki.
  - Leina la sebapatšwa le jabetša bareki ka ge le laetša mohola wa sona.
 (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4

- 4.1 4.1.1 'Hei wena motho!' (1)
4.1.2 'O tla fiwa ke tšhwene'. (1)
- 4.2 Podula ya A ke ya go laetša lešata mola podula ya B e le ya go laetša go bolela gabotse. (2)
- 4.3 B/Lebenkele la dijo (1)
- 4.4 Mpati (2)
• Lehlalošetšagotee: ngele/ntsogošo.
- 4.5 Tlhomphano ke sebetša se sebotse bathong. (1)
- 4.6 Balekwa ba tla fa maikutlo a go fapana. (2)
Mohlala:
Maikutlo a manyami
• Ke nyamišwa ke go kwa monna yo a nyakago thušo a sa e kgopele ka botho. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

- 5.1 • 'M' - E dirišitšwe go leinaina 'Mosima'
• 'Y' - E dirišitšwe go thoma lefoko. (2)
- 5.2 5.2.1 Ngaka Kekana o fetotše Mosima ka go re ee, go a kgonega/Ngaka Kekana o ile a fetola Mosima ka go re ee, go a kgonega/Ngaka Kekana o ile a fetola Mosima a re ee, go a kgonega/Ngaka Kekana a fetola Mosima ka go re ee, go a kgonega. (1)
- 5.2.2 Bolwetši bjo ga bo sware batho ba mengwaga ye 65 le go feta. (1)
- 5.3 'Tšohle': E šomišitšwe go akaretša dilo ka moka mabapi le bolwetši bjo'. (2)
- 5.4 Ke ngaka fela – Ga go motho yo mongwe. (2)
• Ke a mo rata fela yena ga a nthate – lekopanyi
• Dijo di tla fela ka ge batho e le ba bantši – lediri
• Mosima o fela a etela mmagwe – lethuši (E TEE fela)
- 5.5 E laetša gore 'motho' ke sedirwa se se swerwego ke 'bolwetši' bjo e lego sediri lefokong le. (2)
- [10]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70